

Szalay Károly

vonalas irodalmat hirdető lap 2006-ban ez ok miatt már nem jelenik meg. Ami a történetben a legjobban fölháborított, az volt, hogy a kuratóriumban ülő író és lapszerkesztő kollégák nem álltak föl tiltakozásul, hanem segítkeztek a lapok megszüntetésében. Ez visszaszatizó. Ember embernek farkasa lett, az írók, a képzőművészek egymást marják és acsarkodnak azért a koncert, amit a balliberális, nímánd kultúrpolitikusok odadobnak a nyomorúságosan tengődő íróknak, szerkesztőségeknek. Kétségbeesítő, hogy egy Esterházy, egy Nádas és egy **Eörsi Pista**, akik színvonalasan művelik az irodalmat, egy oldalon álltak, állnak velük. Ugyanaz történi ma 2006-ban, mint ami 1948–49-ben Rákosi hatalomra jutásakor történt, csak most nem a rendőrséget hívják segítségül, hanem gazdasági eszközökkel irtanak ki mindent, ami mást hirdet. A szomorú az, hogy a nemzeti oldalon álló írók, művészek, lapítanak. A baloldal, illetve a liberális oldal írói, művészei keményen kiállnak a szabaddemokraták és a szocialisták mellett. Látja azt bárki, hogy a nemzeti oldalon álló írók, művészek kiállnának a nemzeti pártok mellett? Ha Makovecz Imre fölemeli a hangját valamilyen nemzeti érdek mellett, abban a pillanatban mindkét oldalról támadják. Sajnos az is igaz, hogy jobboldali kormányaink sem támogatták túlzottan a nemzeti oldal íróit. Ettől függetlenül a nemzeti oldalon lévő íróknak ki kellene állni a határon túli magyarok és a nemzeti érdekek mellett.

– **Kalandos és több vargabetűt is leíró életútja a legvéresebb időkben kezdődött, hiszen Rákosi hatalomra jutásakor volt végzős egyetemista, és fél évvel a diplomázása előtt ki akarták rúgni, amitől éppen a rendszer egyik kegyeltje, Bóka László, a kulturális tárca államtitkára mentette meg.**

– Sokszor volt óriási szerencsém, életem legdrámaibb pillanataiban mindig volt valaki, aki segített. Ilyen volt például a fent említett Bóka László is, akivel őseink közös sorsa kötött össze. Még a 19-es kommun alatt történt, hogy Kecskeméten, ahol a bolsevikok nem érezték magukat soha teljes biztonságban, elvitték mindkettőnk családját, túsznak. Ezt sosem feledte el, annak ellenére sem, hogy véres száju kommunista lett belőle, miután hazatért a hadifogságból. Végül lediplomáztam. Magyar-történelem szakot végeztem, és mint osztályidegen 1951-ben Csepelre kerültem egy általános iskolába, tanárnak. Három évet töltöttem el ott, amire nagyon szívesen emlékszem vissza, mert remek tanítványaim voltak, többek között a Magyar Tudományos Akadémia későbbi elnöke, Glatz Ferenc is. 1953-ban beadtam jelentkezésem az Akadémiára doktori képzésre, és ismét szerencsém volt, felvettek. Meghalt Sztálin, jött az enyhü-

A Szókimondó

Szalay Károly alternatív Kossuth-díjas

Megunva, hogy a hatalom, alkotói teljesítményüktől függetlenül, rendre csak azokat tüntette ki állami érdemrendekkel, akik nem okoztak neki kellemetlen perceket, Balogh Gyula, Vaja község egykori polgármestere és Földváry Györgyi író 1996-ban létrehozta az Alternatív Magyar Művészeti Díj Alapítványt. Ettől az évtől kezdve, a polgári kormányzat négy évét kivéve, az alapítvány minden évben kiosztotta az Alternatív Kossuth-díjat, és az azzal járó pénzjutalmat, ami az alapítók akarata szerint éppen egy forinttal több, mint ami a hivatalos díjjal jár. Idén lapunk népszerű publicistája, a hatalmas életművet maga mögött tudó, sok műfajú és sok szakmájú író, Szalay Károly részesült a kitüntetésben.

– Meglepődött?

– Felhívott a minap Gyurkovics Tibor és csipkelődve megkérdezte, hogy tudom-e, ki kap Kossuth-díjat. Mondtam neki, hogy nem tudom. Tovább faggatott: „...és alternatív Kossuth-díjat?”, kérdezte, azt sem tudom, feleltem. „Hát te”, mondta. Nagyon örültem neki, de nem lepődtem meg. Egyfajta kárpótlásként fogom föl, mert már többször felterjesztettek Kossuth-díjra, ha jól értesültem, most is, de sosem kaptam meg.

– Egy ilyen alternatívának elnevezett díj komoly jelzés a hatalom felé.

– Ma, sokan azok közül, akik akkoriban pontosan tudták, hogy hol van az a határ, ami alá nem szabad sülyedni, olyan mélységekbe szálltak alá, amit sosem hittem volna. Sajnos azt látom, hogy nincs megállás, még ennél is lehet lejjebb. Ezek azok az elemek, akiknek ma szavuk van például abban, ki kap és ki nem kap Kossuth-díjat. De nehogy félreértsen, nem vagyok emiatt megsértve, csak pontosan tisztában vagyok a fent zajló folyamatokkal. Ezeknek, úgy látszik, az immár több mint fél évszázados munkásságom sem volt elég a díj elnyeréséhez.

– Mire gondol?

– A mai magyar baloldali értelmiségiek nagy része szeretné, ha csak egyféleképpen lehetne szemlélni a múltat, a dicstelen Kádár-rendszert. Pedig az a kor nem volt olyan sema-

tikus, mint ahogyan egyesek ezt ma be szeretnék állítani. A baloldal, illetve a balliberális oldal írói, művészei igyekeznek ezt a kort teljesen erkölcstelennek beállítani, olyannak, amelyben csak az érvényesülhetett, aki maga is erkölcstelenre vált, vagy igyekeznek totálisan fehérre mosni. Persze ez nem meglepő, sokaknak komoly érdekük fűződik ehhez, de mi, akik ebben az időszakban éltük le életünk alkotói munkásságunk javát, tudjuk, hogy ez nem így volt. Nem kellett mindenkinek pártagnak és besúgónak lennie. Emellett pedig, és lehet, hogy ez most meglepően hangzik, de a rendszer kegyeltjei között is akadtak olyanok, akikben megmaradt a tisztesség szikrája, és megtettek mindent a magyar értékek megmentéséért. Olyan emberek, akik például nem politikai és ideológiai szemüvegen keresztül szemlélték a magyar kultúrát.

– Mit tart a legvisszatasztóbbnak a mai közéletben?

– Mára teljesen erkölcstelenre vált mind a politikai, mind a kulturális élet. Ilyen mélyponton Magyarországon közérkölcsök még nem voltak. Tavaly hoztak egy rendeletet, hogy meg kell szüntetni a támogatott irodalmi és művészeti folyóiratoknak legalább a felét. A megszüntetett folyóiratok között egyformán volt konzervatív és liberális, például a liberális Liget, vagy a konzervatív Lyukasóra, aminek én voltam a főszerkesztője. Sok szín-

lés, Rákosinak mennie kellett. Valószínűleg ennek is köszönhető, hogy engem vettek föl, mert Karinthy Frigyes munkásságát jelöltem meg témaként, aki addig vörös posztó volt a hatalom szemében, hiszen Rákosi utasítására tilos volt kiadni. Ez most jól jött a hatalomnak, így bekerültem. Három évig tartott akkoriban egy aspirantúra, és én pont '56 szeptemberében végeztem. Mivel az egyetemmel és az egyetemistákkal továbbra is tartottam a kapcsolatot, a forradalomban a többiekkel együtt részt vettem. Csak pár éve tudtam meg, amikor kikértem az aktáimat, hogy az 1957-ben

Ugyanaz történik ma, 2006-ban, mint ami 1948–49-ben, Rákosi hatalomra jutásakor történt, csak most nem a rendőrséget hívják segítségül, hanem gazdasági eszközökkel irtanak ki mindent, ami mást hirdet.

rólam írott jelentésekben minden ott szerepelt, amit akkoriban tettem és mondtam. Ezért másokat fölakasztottak, én megúsztam annyival, hogy amikor kandidálni akartam, visszadobták a kandidatúrámat, amit egy évvel később tudtam csak megvédeni.

– **A Magvető Kiadó jelentős szerepet játszott az életében. Hogyan került a kiadóhoz?**

– Az 1968-as események után ismét bajba kerültem. Akkoriban a televízióban dolgoztam, a drámai és irodalmi osztályon voltam szerkesztő, és az egyik kollégám följelentett,

mert hangosan elmondtam a véleményemet a történetekkel kapcsolatban. Persze kirúgtak, és ezzel megint olcsón megúsztam. Munkát azonban sehol sem találtam. Ekkor jött Kardos György, a Magvető Kiadó igazgatója, és fölkarolt. Igaz, állományba nem tudott fölvenni, de a kiadó külsős lektoraként annyi munkát kaptam havonta, amennyivel megkerestem egy belsős szerkesztő átlagbérét. Mint később kiderült, lelkiismeret-furdalása volt a családom miatt, mert az egyik unokatestvérem férjét az ő, és a másik ismert író, Berkesi följelentése alapján zárták be négy évre Rákosi börtönébe. Megbánta, amit tett, és így akarta jóvá tenni, ezért segített nekem. A Magvető egyébként is a politikai üldözöttek menedéke volt, Kardos mindenkit begyűjtött, akit csak tudott, legyenek jobboldali vagy baloldali üldözöttjei a rendszernek. Óriási szerencsém volt, mert a Magvetőnél gyakorlatilag mindent megjelentethettem, amit akartam.

– **Hány könyve jelent meg?**

– Körülbelül 30 kötetem van. Ebben van regény, tanulmány, esztétika, filmtörténet, filmesztétika. Legalább 50 kötetet szerkesztettem meg a Magvető nagyszerű sorozatából, a Magyar Hírmondóból, ami az én elképzeléseim alapján született meg. Ebben a sorozatban jelent meg a Kincses Kolozsvar, az Ódon Erdély, az Ezredév, illetve Karácsony Sándor nagyszerű munkája, A magyar észjárás. A Karinthy-életműsorozatnál a 25. kötetnél tartok. Ha beleszámolom egyéb kötet szerkesztéseimet is, akkor több száz kötet kiadásánál működtem közre.

– **Miért ír a Magyar Demokratába?**

– A Demokratában megjelent cikkeimet éppen olyan fontos írásnak tartom, mint a regényeim, vagy egyéb munkáimat. Rengeteg visszajelzést kapok az olvasóktól, pro és kontra egyaránt. Tehát én voltaképpen azért írok, hogy az olvasóim továbbgondolják a gondolataimat. A visszajelzéseiből tudom, hogy egyetértenek velem, és örülnek annak, hogy ezeket megírom. Abban a pillanatban, ahogy megszűnik a visszajelzés az olvasói körből, abbahagyom az írást. Mert az írásnak addig van értelme, amíg olvasnak. Ezekből a visszajelzésekből tudom, hogy nem csak a jobboldal, hanem a baloldal is rendszeresen olvas. Csupán azt sajnálom, hogy a baloldaltól nem azok olvasnak, akiknek az agyát tudnám tágítani, és föl tudnám hívni a figyelmüket a saját oldalukon történt vizsázásokra. Ám ezen valóban nem keserek, mert Csernisevcsik megírta, hogy nem azért kell komikus-szatirikus műveket írni, hogy megjavítsuk a gonoszakat és megokosítsuk a butákat, hanem azért, hogy megerősítsük a hitében azokat, akiknek igazuk van.

Reiter Szilvia

Dean-kultusz

Szerencsés véletlen, hogy szinte napra pontosan akkor, amikor a nyolcvanéves Robert Altman átvette az életművéért járó Oscar-díjat, a Duna Televízió műsorra tűzte egyik rendezését, A James Dean-legendát, azt, amelynek nyomán egykor felfigyeltek rá a különböző tévétársaságok.

Az akkori kort hűen ábrázoló portréfilm rokonai, barátai és szerelmei vallomásai alapján pontos képet ad az örökké fiatal James Deanról, arról a mindig lázadó színészről, aki mindössze egy esztendő alatt vált az amerikai filmtörténet máig meghatározó alakjává. Ez alatt az egy év alatt három olyan filmben is játszott, amelyek közül kettőben – az Édentől keletre, illetve a Haragban a világgal – nyújtott alakításáért Oscar-díjra is jelölték.

A portréfilm egyébként szervesen illeszkedik abba a sorba, amelyet a Duna Televízió arra az alkalomra vetített le, hogy a legendás színész idén töltötte volna be hetvenötödik életévét. Február végén ugyanis már láthattuk a Haragban a világgal című filmet, melyben Deannek egy tragédiába fulladt bandaháborút követően menekülnie kell, ám végzetét nem kerülheti el. Majd az életét bemutató Altman-rendezéssel egy időben Steinbeck nagyszerű regényéből készült adaptációt, az Édentől keletre képsorait izgulhattuk végig. E két filmben nyújtott bravúros színészi alakítása elegendőnek bizonyult ahhoz, hogy megalapozza a későbbiekben kialakuló James Dean-kultuszt. Mindehhez természetesen amellett, hogy jelleméből és karakteréből adódóan hűen szóltatta meg a korszak ifjúságának életérzését, hozzájárult hányatott gyermekkor és tragikus halála is. Színészi karrierjét egy 1954-ben bemutatott Broadway-darabnak köszönhetette, amelyben egy arab gigolót alakított olyan sikeresen, hogy megkapta az Édentől keletre című film címszerepét. 1955-ben Az óriás című filmjének befejezését követően sportkocsijával benevezett egy autóversenyre, ahová azonban már nem érkezett meg. A viadalra tartva ugyanis karambolozott, s az ütközés következtében azonnal életét vesztette. Amerikában példátlan gyász vette kezdetét, s az alig huszonnégy évesen elhunyt színész kultuszát mind a mai napig ápolják.

(B)

■ A James Dean-legendája – Duna Televízió

